

„Buzdítottván a’ nagytekintetű Tudós Társaság által”

Akadémiai bírálatok Sebestyén László fordításairól

LENGYEL Réka

ELTE Humán Tudományok Kutatóközpontja Irodalomtudományi Kutatóintézet, tudományos főmunkatárs
ORCID: 0009-0000-6012-3625

“Encouraged by the honourable Learned Society.” Translation criticism in the early years of the Hungarian Academy of Sciences (on SEBESTYÉN László’s translations of DELILLE and POPE)

Abstract | Since its foundation, the Hungarian Academy of Sciences (formerly known as the Hungarian Learned Society) has undertaken to encourage the preparation of Hungarian translations of valuable literary and scientific works, to ensure their quality and to publish the texts deemed to be the best. News related to this was regularly published in the Society’s yearbooks, including lists of works to be translated into Hungarian. The published minutes of the meetings reveal that several members of the Society participated in the evaluation of the received translations at one time, and a good number of these evaluations have survived in the Academy’s Manuscript Archive. Below I will present two unknown documents from this unique source material of 19th-century literary criticism. In the 1820s and 1830s, a little-known translator, SEBESTYÉN László (1768–cc. 1840), prepared translations of Jacques DELILLE’s *Les Trois Règnes de la nature* (1808) and Alexander POPE’s *An Essay on Man* (1733–1734). The Hungarian versions were sent to the Scientific Society for evaluation. The manuscript of the former was preserved, while that of the latter was lost. TOLDY Ferenc and VÖRÖSMARTY Mihály wrote reviews of the DELILLE translation, and ALMÁSI BALOGH Pál wrote a review of the POPE translation (which includes his prose translation of some passages). An important result of the research is that, based on BALOGH’s review, it was possible to identify SEBESTYÉN’s POPE translation, which was published in a literary journal in 1837 anonymously. The evaluations of all three critics are unanimous: they criticize the translator’s wording, but they encourage revisions of the texts. The academic documents include two letters from SEBESTYÉN, which I am also publishing, along with the excerpt from the preface to *The Three Kingdoms of Nature* on his principles of translation. Each of the personal documents and reviews provides a valuable contribution to the understanding of the history of literary translation, criticism and language in the first half of the 19th century, and at the same time to the examination of the Hungarian DELILLE and POPE reception.

Keywords | 19th-century literary history, translation criticism, Hungarian Academy of Sciences, SEBESTYÉN László, Jacques DELILLE, Alexander POPE

A Magyar Tudós Társaság megalapításától kezdve felvállalta értékes szépirodalmi és tudományos művek magyar fordításai elkészítésének ösztönzését, azok minőségének biztosítását és a legjobbnak ítélt szövegek megjelentetését. A Társaság évkönyveiben rendszeresen közöltek ezzel kapcsolatos híradásokat, többek között listákat magyarra átültetendő munkákról. A gyűlések kiadott jegyzőkönyveiből kiderül, hogy egy időben több tag vett részt a beérkezett fordítások elbírálásában, s e bírálatok szép számban fennmaradtak az Akadémia Kézirattárában. Az alábbiakban két ismeretlen dokumentumot adok közre a korabeli irodalomkritika történetének ezen egyedülálló forrásanyagából.

Az 1820-as, 1830-as években egy kevésbé ismert fordító, Sebestyén László elkészítette Jacques Delille *Les Trois Règles de la nature* (*A természet három birodalma*, 1808), valamint Alexander Pope *An Essay on Man* (*Értekezés az emberről*, 1733–1734) című műveinek magyar változatait, és beküldte őket bírálatra a Tudós Társasághoz. Az előbbi kézírata megőrződött, míg az utóbbi tudomásom szerint elveszett. A Delille-fordításról Toldy Ferenc és Vörösmarty Mihály, a Pope-átültetésről Almási Balogh Pál írt véleményt (az utóbbi tartalmazza néhány szövegrész tőle származó prózafordítását). A kutatás fontos eredménye, hogy a Balogh-féle vélemény alapján sikerült azonosítani Sebestyén Pope-fordítását, mely a *Koszorú* 1837-es évfolyamában a fordító megjelölése nélkül jelent meg. A bírálatok közül ez idáig csak Vörösmartyé jelent meg, ez a legrövidebb és a legkedvezőbb vélemény. Mindhárom kritikus értékelése egybecseng, amennyiben nem tartják közreadhatónak a fordításokat, egybehangzóan bírálják a fordító szóalkotásait, de biztatják a szövegek átdolgozására. Az akadémiai iratanyagban megtalálható Sebestyén két kísérőlevele, ezeket szintén közlöm *A természet három birodalma* előszavának a fordító alapelveiről szóló részletével együtt. A személyes dokumentumok és a bírálatok értékes adalékokkal szolgálnak a 19. század első fele műfordítás-, kritika- és nyelvtörténetének megismeréséhez, s egyúttal a hazai Delille- és Pope-recepció vizsgálatához.

A Magyar Tudós Társaság fordítói programja

Az akadémia létrehozására irányuló javaslatokban a kezdetektől hangsúlyosan szerepelt a kíváncsi, mely szerint az intézmény egyik fő feladata a magyar nyelv kiművelése, ápolása, az irodalom céljaira való alkalmassá tétele. Az elsők között fogalmazta meg ezt az igényt Bessenyei György az *Egy magyar társaság iránt való jámbor szándék* című nyílt levelében, melyben amellet érvel, hogy az eredeti írásművek létrehozása vagy az idegen nyelvű munkák lefordítása nem pusztán az irodalom ügye; fontos célja a nyelvi kifejezésformák körének bővítése, fejlesztése. Bessenyei javaslatának lényegi mondanivalója a közzétételt követő évtizedekben folyamatosan napirenden volt, s természetesen módon épült be az 1825. évi országgyűlésen az akadémia ügyében elhangzott beszédekbe, majd a Tudós Társaság tényleges megalapításához kapcsolódó iratokba. A magyar nyelv ügye összekapcsolódott továbbá azzal a szándékkal, hogy a világirodalom remekművei színvonalas műfordításban váljanak elérhetővé az egyre nagyobb

számú igényes fellépő magyar olvasóközönség számára. A műfordítások készítésének előmozdítása a Tudós Társaság irodalmi programjának lényeges elemeként került az alapító okiratba:

Hogy a' tudós Társaság a' tudományokat, művészséget foganattal terjeszthesse, magyar nyelven irt különféle munkák közre bocsátása szükséges; egyes tagjait tehát mindeknek felett eredeti munkák, saját elme szülemények alkotására ösztönzi, nem felejtetvén azonban velek e' mellett a' mívelt nemzetek, úgymint: a' régi görög és római, az újabb olasz, francia, angol, német 's a' t. remek tollu 's nagy hasznu Íróik fordítását, mert nyelvünket ez által is több rövidség, hajlékonyság, tömörség és kerekdedség kellemesítheti.¹

A rendszeres akadémiai munka megkezdésétől gyors ütemben bontakozott ki, és egy-két év alatt konkrét formát nyert a Társaság által hirdetett és felügyelt fordítói program. 1831 májusában hírül adták, hogy a Társaság „eddiggi jövedelméből jelesnek találandó magyar kéziratok kinyomtatására 's azok Szerzői' megtisztelésére 2000 pengő forintot fordíthatna évenként”. Addigra már beérkezett jó néhány kézirat, melyeket Döme Károly, Fáy András, Jankovich Miklós, Guzmics Izidor, Kazinczy Ferenc, Petrovics Frigyes, Toldy Ferenc, Vörösmarty Mihály, Helmezy Mihály és Bártfay László bírált el.² A következő év márciusára kijelölték a fordítandó munkákat a hat osztály tudományterületeiről (összesen 61-et). A válogatásban három fő szempontot tartottak szem előtt: az eredeti szerzők legyenek igazán kiválóak; a mű témájának legyen magyar vonatkozása; fontos volt továbbá a közhasznúság, s különösen a magyar nyelvű szakterminológia bővítése.³ A fordítókat arra kérték, hogy a legjobb, legújabb, eredeti nyelvű kiadást vegyék alapul munkájuk során. Az addig felgyűlt tapasztalatok alapján világos útmutatással szolgáltak a bírálatot végző tagok számára is. A korábbi gyakorlat elégtelensége miatt arra kérték a véleményezőket, hogy bírálatként ne a fordítások kivonátát, ismertetését készítsék el, hanem saját észrevételeiket fogalmazzák meg a szövegek erősségeiről és hibáiról, mert ebből a fordító is okulhat. Tegyenek továbbá egyértelmű állásfoglalást a fordítás kinyomtatása ügyében, és mindenképpen tüntessék fel az iratokon saját nevüket.⁴

A július 19-ei ülésig elkészült számos bírálat, melyek alapján előirányozták a fordítások szókészletének alapos vizsgálatát, és arról döntöttek, hogy addig, amíg nem készül el az akadémiai grammatika és szótár, a fordítók szóalkotásairól csak általánosságban ítéljenek, ugyanis „minden írónak magának kell a' nyelv természete szerint való új szó alkothatást ismerni”. További finomításra szorult az elbírálás menete amiatt is, hogy egy-egy, a fent említett listában szereplő mű magyarítására többen is vállalkoztak. A tagok úgy állapodtak meg, hogy a versenyt támogatják, s ha valóban

1 „A' magyar tudós társaság alaprajza”, in *A Magyar Tudós Társaság évkönyvei, 1831–1832*, 1. köt (Budapest: Trattner, 1833), 102. Itt szeretnék köszönetet mondani Csörsz Rumen Istvánnak és Tüskés Gábornak a dolgozat elkészítésében nyújtott segítségéért.

2 Uo., 75.

3 Uo., 78.

4 Uo., 80.

több változat készül egy-egy idegen nyelvű munka alapján, azokat szavazással rangsorolják.⁵ További elvárás volt a bírálók felé, hogy adják írásba, feltételül szabják-e a kinyomtatásnak saját átdolgozási javaslataik végrehajtását, illetve, ha egy bíráló „valamelly kéziratot mint nem jól készült munkát, kereken visszaadandónak állít”, jelezz-e egyértelműen, mit hiányolt, s akkor „ezzel az okokat, a’ véleményadó neve nélkül a’ Társaság nevében és más Írásával közli a’ Titoknak hivatalosan”.⁶

Sebestyén László fordításai

Sebestyén László életéről nagyon kevés adattal rendelkezünk. Az 1839-ben és 1840-ben kelt, a *Függelékben* közreadott leveleiben közölt adatok alapján arra következtethetünk, hogy 1768-ban született, és 1840. június 19. után halt meg. Feltehetően Észak-Magyarországon, Nógrád vármegyében élt. Van nyoma annak, hogy gróf Gyürky István alispán mellett szolgált: 1789. május 2-án kelt levelében a gróf megbízásából felkérte Őz Pált a Gyürky fiúk tanítására.⁷ 1823-ban a Forgách család gazdatisztje volt, minden bizonynyal szécsényi uradalmukban. Szentmiklóssy Alajos, Nógrád vármegye másodaljegyzője az ez év februárja és júliusa között kelt leveleiben három alkalommal adott hírt Sebestyénről Kazinczynak. Mint írta: „A’ mi Megyénkben is újabb kedvellőji támadtak Literaturánknak. Az egyik Sebestyén László Gróf Forgách Aloyz’ Uradalmi Fő Tisztje, ki Popenak ’s Delillenak némelly darabjait fordítá metricus versekben, egy tiszta lelkű ember ’s nagy merészségű neológ”.⁸ Néhány héttel később újra említette a két fordítást (erről lásd alább), a fordító jellemzését azzal egészítve ki, hogy „[e]gy [derült], ’s tiszta érzésű Férjfiú, kit Uram Bátyám bizonyosan kedvelni fog”.⁹ A „derült” kifejezés arra utal, hogy Sebestyén is szabadkőműves volt, ahogyan korábbi munkaadója, Gyürky István is a szervezet tagja volt az 1780-as, 1790-es években.¹⁰ Az 1820-as évek elején a nógrádi értelmiség megbecsült tagja lehetett, erre utal a Szentmiklóssy által felidézett, a megyegyűlésben lezajlott jelenet:

Fő Ispánunk [Rudnay Sándor] mind a’ mellett igen víg kedvű volt. Az egybegyűlt Rende-
ket gazdagon megvendégelte, ’s a’ mi hazafiúi érzésű szép lelkét leginkább festi, a’ Táb-
la felett nekem különösen meghagyta: hogy Sebestyén Lászlónak mint Pope ’s Delille’

5 Uo., 86–87.

6 Uo., 89–90.

7 Vö. OSZK, Quart. Lat. 2312. *Commercium epistolare ... Paulum Őz*, f. 53. (Sebestyén László saját kezű levele)

8 Szentmiklóssy Alajos – Kazinczy Ferencnek, Erdőtarcsa, 1823. február 20., in KAZINCZY Ferenc, *Levelezése*, szerk. (I–XXI:) VÁCZY János, (XXII:) HARSÁNYI István, (XXIII:) BERLÁSZ Jenő és mások, (XXIV:) ORBÁN László, (XXV:) SOÓS István, 25 köt., 24:270–271 (Budapest–Debrecen, 1890–2013), 271.

9 Szentmiklóssy Alajos – Kazinczy Ferencnek, Erdőtarcsa, 1823. március 21., in uo., 24:271–272, 271.

10 Sebestyén László nevét nem találjuk meg a szabadkőművesség szakirodalmában. Gyürky István 1781-től a balassagyarmati „Az erényes zarándok” páholy tagja volt, később a pesti „Nagyszívűség” és a budai „Egyesülés” páholyok munkájában is részt vett. ABAFI Lajos, *A szabadkőművesség története Magyarországon* (Budapest: Tarandus, 2012), 214, 383, 387.

Munkáji nagy érdemű fordítójának egészségéért innám, a' mit én azonnal a' legnagyobb készséggel, 's gyönyörűséggel tellesítettem.¹¹

Sebestyén 1828 májusában a mai Szlovákia területén fekvő Vilkén, 1840 júniusában Sőben (Sőjpuszta, a mai Nógrádmargal korábbi külterülete) élt, ekkor kelt (a *Függelékben* közölt) levele kíséretében küldte el egyik kéziratát Toldy Ferencnek veje, Kacs Kovács Lajos (1806–1891), ügyvéd, író, jogász, az MTA első bányász tagja útján.

Egy Kotzebue-darab (*Az Aszszonyi Jakobita Klubb*)¹² mellett Sebestyén elkészítette *A varázsfuvola* magyarítását,¹³ valamint Madame de Genlis *La jeune pénitente* (1807) című regényének fordítását.¹⁴ Az említett Delille- és Pope-átültetések közül az előbbi kéziratban fennmaradt, címe: *A természet három országa, Delill Jakab francz szerző után magyar hősi versezetbe szabadon foglalva. Mindenik énekhez hozzá járuló tudós jegyzésekkel együtt*. Sebestyén 1828-ban az Tudós Társaságnak küldte bírálatra, ahol 1832-ben Toldy Ferenc és Vörösmarty Mihály készített róla egy-egy értékelést, s ezek szóbeli megtagyargalása után átdolgozásra visszaküldték neki. Sebestyén másik, az 1820-as években készült fordításának címe: *Az emberről való elmélkedésben tett próba, melly Pope Sándor nevezetes angol szerző után, magyar hősi versezetbe foglaltatott*. Ennek kézírata elveszett, de megvan Almási Balogh Pál bírálata, mely több rövid részletet is tartalmaz Sebestyén szövegéből, s ez alapján vált világossá, hogy a fordítás 1837-ben megjelent.¹⁵ A Tudós Társaság felhívására készült Sebestyén utolsó ismert munkája, egy kis terjedelmű szótár (*Katonai Műszavak*, 1839. április 10. előtt), melyről bírálatot nem ismerünk (kísérőlevelét lásd a *Függelékben*).

A természet három birodalma: Sebestyén fordítása és a két bírálat

A Delille-életmű magyarországi recepciójának adatait ez idáig nem gyűjtötte össze a kutatás.¹⁶ Tudunk róla, hogy művei a 18. század végétől ott voltak a művelt értelmiség

11 Szentmiklóssy Alajos – Kazinczy Ferencnek, Erdőtarcsa, 1823. július 3., in KAZINCZY, *Levelezése*, 24:277–278, 277.

12 August von KOTZEBUE, „Az Aszszonyi Jakobita Klubb”, ford. SEBESTYÉN László, in *A' magyar játék-szín: első esztendő*, [szerk. ENDRŐDY János], 4 köt., 1:231–254 (Pest: Trattner, 1792–1793); kézírata: OSZK Quart. Hung. 161.

13 Mozart Ámádé: *A tündér-síp: egy nagy dalljáték* (Vác, 1804). *A varázsfuvola* fordításairól Sebestyén említésével lásd: FÖLDVÁRI Miklós, „A Varázsfuvola magyar fordításairól”, in *A nyelvtudomány aktuális kérdései*, szerk. NAGY Sándor István, Nyomárkay István-émléksorozat 1, 150–163 (Budapest: MTA Modern Filológiai Társaság, 2021).

14 Madame DE GENLIS, *A' fiatal bűn bánóné, Mad. Genlis után francziából S. L.* (Budapest: Kiss István, 1815).

15 Szinnyei nem ismerte Sebestyénnek ezt a két fordítását: SZINNYEI József, *Magyar írók élete és munkái*, 14 köt., 12:836–837 (Budapest: Hornyánszky, 1891–1914), <https://mek.oszk.hu/03600/03630/html/>.

16 Korábban már bemutattam a szerző életét és munkásságát, valamint a *L'imagination* című tanköltményt, retorikai-stilisztikai szempontból értékeltem Verseghy Ferenc kivonatos fordítását, és beillesztettem a korszakban a képzeletről folytatott interdiszciplináris eszmecserébe. A Delille-életmű magyarországi recepciójának rövid áttekintésében említést tettem Sebestyén László kéziratok fordításáról. LENGYEL Réka, „Horváth János, Verseghy Ferenc és a teremtmény képzelet: Jacques Delille tanköltészetéről

olvasmányai között, Csokonai például az *Anakreoni Dalok* jegyzeteiben hivatkozott rá. Nevét megismerhették Barthélemy *Anacharsis*ának francia kiadásaiból, melyekben az antik görög és római versek Delille fordításában jelentek meg. A budai német nyelvű sajtóban 1799-ben megjelent *A halhatatlanság (Dithyrambe sur l’immortalité de l’âme, 1802)* című versének részlete, majd megemlékeztek róla halála évében, 1813-ban. Neve szerepel továbbá Ivanics Zsigmond Pesten 1817-ben megnyitni tervezett kölcsönkönyvtárának jegyzékén. Munkái közül Sebestyén átültetésén kívül egy továbbinak ismerjük teljes magyar fordítását, melyet Kis János készített a *L’Homme de champs* alapján (*A falusi élet, Delille francia munkája után versekben szabadon fordítva*, Sopron és Pozsony, 1825).¹⁷ *A természet három birodalma* (1808) című tanköltemény egy verses enciklopédia, amely egybefoglalja a világ számos jelensége, létezőjére (a Naprendszer, a bolygók, a Föld, a földrajzi jelenségek, a kőzetek, ásványok, növények, állatok, az ember) vonatkozó antik tudást és a legkorszerűbb ismereteket.¹⁸ Delille nyolc, körülbelül 500-1000 sor terjedelmű részre, ’ének’-re (*chant*) osztotta fel a költeményt (összesen körülbelül 5800 sor). Kiindulópontja a természet megszemélyesítése, megszólítása, alapvető retorikai eljárása a felsorolás, a világban létező természeti elemek, jelenségek, élettelen dolgok és élőlények egymást követő bemutatása. A témák tárgyalásában a költő sajátos módon elegyíti a természettudományos tényeket fikciós elemekkel; az utóbbiakat a rideg ismeretanyag fellazítására, illusztrálására alkalmazza. Delille verses szövegéhez a kor kiváló francia tudósai (Georges Cuvier, Louis Lefèvre-Gineau és Antoine Libes) által készített, terjedelmes kommentár kapcsolódik, mely a tankölteményben említett természettudományos fogalmak, jelenségek magyarázatát tartalmazza.

Sebestyén László az 1820-as évek elején már biztosan dolgozott a mű magyar változatán. Szentmiklóssy Alajos 1823. márciusi, már említett levelében arról értesítette Kazinczyt, hogy Sebestyén írni fog neki, mert szeretné a véleményét kérni „Delillből fordított némelly darabjai”-ról.¹⁹ (Ilyen levelet nem ismerünk.) A keletkezéstörténet következő biztos dátuma 1828. május 1., ekkor kelt a Delille-fordítás előszava. Sebestyén ezt követően beküldte a Tudós Társaságnak bírálatra, ahol 1832-ben Toldy Ferenc és Vörösmarty Mihály készített róla egy-egy értékelést, s ezek szóbeli megtárgyalása után átdolgozásra visszaküldték neki. Az átdolgozást követően a fordító 1840-ben újra

magyarul”, in *In memoriam Verseghy Ferenc 8: Emlékkönyv a 2024. április 8-án, Szolnokon rendezett tudományos konferencia anyagából*, szerk. DONCSEZ Etelka és LENGYEL Réka, Reciti konferenciakötetek 27, 87–124 (Budapest: Reciti Kiadó, 2024).

17 Uo., 114.

18 Jacques DELILLE, *Les Trois Règnes de la nature*, avec des notes de M. Cuvier, de l’Institut, et autres savants, 2 köt. (Paris: Giguët et Michaud, 1808). Kritikai kiadása nem készült. A szakirodalomban „kis enciklopédiaként” emlegetett mű és Sebestyén fordításának részletes elemzéséről 2025 májusában előadást tartottam az *Enciklopédikus tudásformák, a tudomány, az irodalom és a művészetek népszerűsítése a 18. századi Európában* című, a SZTE Francia Tanszéke, a Centre Universitaire Francophone (CUF) és a SZTE Levéltára által szervezett konferencián. Az előadás alapján készült, »A költészet a filozófia elektromos kondenzátora«: Jacques Delille enciklopédikus tankölteménye, a *Les Trois Règnes de la nature* kéziratosa magyar fordítása (1828) című tanulmány megjelenés alatt.

19 Szentmiklóssy Alajos – Kazinczy Ferencnek, Erdőtarcsa, 1823. március 21., in KAZINCZY, *Levelezése*, 24:271.

megküldte a 208+179 fólió terjedelmű kéziratot az Akadémiának, de azt továbbra sem adták ki, a kéziratárba tették (jelzete: MTA KIK Kt Term. Tud. 4r 3).²⁰

Sebestyén a mű eredeti előszava magyar változatának végére illesztett, alább közölt saját bevezetőjében arról írt, hogy „értékes tárgya” miatt választotta fordításra, és azért, mert szemléletesen mutatja be a négy fő elemet (fény/tűz, levegő, víz, föld) és „a’ Természet’ Országá”-t. Úgy vélte, az a verselési megoldás, hogy az eredeti, páros rímű tizenkettes mértéket hexameterre cserélte, hasznára vált a szövegnek, mivel így jobban hasonlít Lucretius és Vergilius műveihez. Mindemellett tartalmilag összhangban áll saját, a tudományokban az antikoknál fejlettebb korával. Új szóalkotásainak szükségességét a magyar nyelv korabeli állapotával magyarázta, utalva a görög és a latin nyelvtörténet rokon fázisára. Sebestyén szövege nem teljes fordítás, sok helyütt élt az elhagyás, rövidítés, összevonás eszközeivel, mind a verses részben, mind a kommentárban, melyet szintén magyarított. Az I. (az eredetiben 706 sor), a VI. (916 sor) és a VII. (965 sor) énekből egyenként több mint 100 sor maradt ki, a többiből kevesebbet hagyott el. Bevezetőjében ezt az eljárást azzal magyarázta, hogy az eredeti költeményben vannak olyan „Episodá”-k, azaz „mellék-fordulat”-ok (a franciában „Épisode”), melyek a görög-római mitológiai történetekre hasonlítanak, s így saját kora „tisztabb költésé”-hez képest csak „játszadózások”, „ürességek” (így kimaradt például az első énekből az Aurora Borealis mitológiai leírása).

Sebestyén úgy vélte, „a’ Poëma’ díszét inkább a’ szép, erős gondolatok” adják, de azért a színesítő történetbetétek közül is lefordított néhányat. Tartva azon „komorab” olvasói véleményről, mely szerint ezek a történetek „igen ifjasak”, „sőt szerelmesek”, s ezért nem illenek a költeménybe, ezt a döntését is megmagyarázta: a „Fransz kedvű ’s nyájas, érzékeny természetű” Delille így tartotta jónak, követve az „utile et dulce” antik eredetű előírást. Sebestyén további fontos kitétele, hogy munkája *nem fordítás*, mivel az eredeti művet csak „mint fel-vett vezér-fonalat” használta. Alkotói módszerének további jellegzetessége, hogy a szövegbe saját betoldásokat illesztett, így például a híres zeneszerzőknek a II. éneken olvasható felsorolásába bécsi és magyar muzsikuskokat is felvett, s az ehhez fűzött magyarázatban róluk is közölt adatokat. Az V. éneken, ahol Delille híres francia borokat mutat be, Sebestyén nem mulasztotta el megemlíteni a tokajit, egy összesen kilenc soros betoldásban. A magyar nyelvű jegyzetanyagban találhatók olyan magyarázatok, melyek az eredetiben nincsenek benne (például Oszsiánról, a növények, állatok becsült számáról stb.). Sebestyén szövege a francia eredeti színvonalas átültetése, noha annak nyelvi-retorikai színvonalát nem képes elérni. Befogadását nehezítik a fordító egyéni nyelvi megoldásai, sajátos szóalkotásai (lásd ehhez az 1. táblázatot).

Sebestyén kézírata 1832. április 30-án érkezett a Tudós Társasághoz, maga Széchenyi István vette át. Még az év folyamán elkészült róla két bírálat, melyek közül Toldyé alaposabb, és több kritikát fogalmaz meg, míg Vörösmartyé egészen rövid, és kedve-

20 A kézirat online is elérhető az MTA REAL-MS repozitóriumában: <https://real-ms.mtak.hu/30171/>. Itt mondok köszönetet Monok Istvánnak és az MTA KIK Kézirattára munkatársainak a kézirat digitalizálásáért és online elérhetővé tételéért.

zőbb ítéletet tartalmaz. Az utóbbi külön-külön értékeli a fordítás, azaz „utánzás” verses részét és a prózában írott kommentárt. Magát a tankölteményt – látván a magyarító szorgalmát – elfogadhatónak ítéli, a prózai rész stílusát, nyelvezetét azonban elavultnak tartja. Ezenkívül egy további hibát tesz szóvá: a sikerületlen szóalkotásokat, s általánosságban megfogalmazza azt a véleményt, mely szerint az íróknak figyelni kell egymás szóhasználatát, és egyeztetni az újításokról. Toldy az eredeti költemény néhány mondatos tartalmi összefoglalásával és értékelésével kezdi véleményét: Delille művét, különösen nyelvezetét, verselését alapvetően méltatja, noha másod-, harmadvonalbelinek nevezi. Mivel Sebestyén nem szoros fordítást készített, a véleményező nem rója fel neki, sőt inkább helyesli a versmérték megváltoztatását. A szöveg gyengésegeként nevezi meg, hogy az eredeti könnyűségét és világosságát a magyar szerző nem tudta mindenütt visszaadni, mivel a mondat szerkesztés sokszor hibás, nehézkes, a stílus egyenetlen. Sebestyént az új szavak alkotásában tartja legkevésbé sikeresnek, jó néhányat fel is sorol a magyartalan neologizmusokból. Mindkét bíráló azzal a javaslattal zárja véleményét, hogy a kéziratot adják vissza a fordítónak, s ő a felvetett szempontok figyelembevételével dolgozza át a szöveget, így az a későbbiekben feltehetően közreadható lesz.

Az, hogy Sebestyén mikor kapta vissza fordítását, nem ismert, és azt sem tudjuk, dolgozott-e a szöveggel 1832 után. A fennmaradt kéziratban az előszó keltezése 1828. május 1-jei, míg a hozzá csatolt, azzal egybekötve fennmaradt kísérőlevél (lásd a *Függelékben* a 6. számmal) 1840. június 19-én kelt. A Toldynak szóló levélben Sebestyén kifejti szándékát, hogy a kéziratot őrizze meg a Társaság könyvtára, s reméli, hogy hamarosan az ilyen „Komolyab tárgyú Munkák is a’ Magyar Közönség eleibe, nyomtatott formában meg-jelenhetnek”. Valóban bízhatott benne, hogy a szöveg napvilágot láthat, gondoskodott ugyanis egy képmelléletről, mely a kézirattal egybekötve maradt fenn. A címlap és az előszó között található egy kisebb méretű nyomtatvány egy lapja, egy Jacques Delille-t dolgozósobájában ábrázoló illusztráció. Ez eredetileg a *Les Trois Règnes de la nature* 1808-as, kétkötetes kiadása kétféleképpen illusztrált változatban jelent meg. Az egyik változat összesen négy metszetet tartalmaz, melyek egyikét, a költő portóját Saint Aubin metszette. A portré alatti felirat az I. ének 647. sora: „Suis-je seul? je me plais encore au coin du feu.” („Egyedül vagyok? Még mindig szeretek a tűz mellett lenni.”) Az idézett sor az I. éneknek abból a részletéből való, ahol Delille a tűz áldásos használati formáit ecsetelve kitér a télen kályhák, kandallók körül folyó társasági élet szépségeire. A részlet egyben jó példája Sebestyén kihagyásos-betoldásos fordítói technikájának (lásd az 1. táblázatot).

1. táblázat

Sebestyén, <i>A természet három országa, I,</i> 523–534. Véglen, az ott egyben gyüledett vendégek, azonként Estveli únt órák idején, mind jártzva mulatnak. Sak, vagy is Ostáblák, Kártyák, a' szép biliárdal, Élesztvén őket, hordják sokféle zajok közt; – Józsa* az egy sorsát, másik rosszalja viszontan, Egy formán minden, hosszas, 's mord télre nehezten. Ím magam is, verset költvén, lángló tüzelőnél! – Jól-tévő melegén, gyorsab képzésre hevülök. – Majd, a' kedvet adó, czukros, jó Mokka kávé', Vagy pedig a' híres, 's Keleten nőtt Kántoni thének Illatozó főtjét, gyakran telt, Khina-edényből, – Hörpölvén, élek csendben, 's meg húzva tanúlok. – [Lapalji jegyzet:] * Józni, approbare; vagy jónak dicsérni.	Delille, <i>Les Trois Règnes de la nature, I,</i> 641–672. Enfin, au coin du feu, nos aimables convives, Vont achever du soir les heures fugitives: Autour d'eux sont placés des damiers, des cornets; L'un se plaint d'un échec et l'autre d'un sonnez. Tour a tour on querelle, onbénit la fortune; Enfin contre l'hiver tous font cause commune. [Suis-je seul? je me plais encore au coin du feu. ...] La fève de Moka, la feuille de Canton, Vont verser leur nectar dans l'émail du Japon. Dans l'airain échauffé, déjà l'onde frissonne; Bientôt le thé doré jaunit l'eau qui bouillonne, Ou des grains du Levant je goûte le parfum. Point d'ennuyeux causeur, de témoin importun.
---	---

A Sebestyén által kéziratához mellékelte nyomtatványlapon a Delille portréja alatti felirat tollal át van húzva, alatta a következő bejegyzés olvasható németül: „A francia szöveg helyett a túloldali magyar felirat álljon”. A portré hátlapján hosszabb német szöveg áll, melynek magyar fordítása:

Megjegyzés a metszőnek: Hátrasimított haj helyett homlokra hulló, nyírott haj, valamivel kisebb, rövidebb bajusz, pantalló helyett magyar nadrág és csizma; valamivel hosszabb, egyenes orr [?]. – A többi maradhat a jelenlegi formájában.²¹

Alatta az idézett részlet két sora olvasható: „Ím magam is, verset költvén, lángló tüzelőnél! – / Jól-tévő melegén, gyorsab képzésre hevülök.” Ez alapján arra következtethetünk, hogy Sebestyén fordítása nyomtatott kiadását ezzel a képpel, Delille magyarosra fazonírozott portréjával szerette volna díszíteni, kicserélve az eredeti illusztráció alatti idézetet az annak nagyjából megfelelő két sorra saját szövegéből. Vajon ez a terve már 1832-re megszületett? Vagy csak később, a bírálatok alapján esetlegesen átdolgozott szöveghez mellékelte a portrét? Ez utóbbi feltevést éppen Toldy véleményének néhány sora igazolhatja, aki kritikát fogalmazott meg Sebestyén kihagyásaival és betoldásaival kapcsolatban. Az utóbbiak közül egyet nevezett meg: „midőn a' francia költőt kandallója mellett pipáztatja, kérdés, mennyiben egyez-meg a' hozzátétel a' historiai

²¹ „NB für den Stecher: Statt tapierten Haare, geschnittene, auf die Stirne fallende Haare, etwas kleiner kürzer Schnauze-Bart, statt Pantalón, ungarische Hosen, und Tschismen; etwas längere grade Naase [?]. - Das übrige kann bleiben, wie es ist.” Köszönöm a német szövegek elolvasásához nyújtott segítséget Tüskés Gábornak, Wilhelm Kühlmann-nak és Roland Reuß professzornak.

igazsággal”. Nem kizárható, hogy erre a megállapításra válaszul csatolta a kéziratához Sebestyén a Delille-t, illetőleg saját magát kandalló előtt ábrázoló képet.

Értekezés az emberről: Almási Balogh Pál véleménye

Alexander Pope műveinek 18–19. századi magyarországi recepciójával kapcsolatban számos eredményt mutatott fel a korábbi kutatás. Ismeretes, hogy a testőrírók Bécsben ismerkedtek meg a divatos szerző munkáival, s azokat a század végén többen is idézték, fordították.²² Egyik legnépszerűbb műve, a *Fürtrablás* című komikus elbeszélő költemény különösen Csokonaira gyakorolt nagy hatást.²³

Pope négy levélből álló filozófiai költeménye, az *An Essay on Man* (1733–1734) eredetileg név nélkül, több részletben jelent meg.²⁴ A mű az emberi létezés általános körülményeinek, törvényszerűségeinek leírását adja, egyaránt érintve az antropológia, a kozmológia, a metafizika, a pszichológia, a fizika és a teológia témakörét. Megállapításainak nagy része etikai természetű, s ötvözi a különféle filozófiai iskolák tanításait. Fő mintáit az antik irodalom körében kell keresnünk; kimutathatóan felhasználta többek között Lucretius, Horatius, Claudianus költeményeit. Európa más országaihoz hasonlóan hazánkban is sok olvasóra, számos utánpótlóra és több fordítóra talált. Bessenyei György három magyar változatot készített az *Essay* alapján; a szakirodalomból ismert továbbá Pápai István (1798), Bolyai Farkas (1819), valamint Héczei Pál (1829) átültetése.²⁵ Fest Sándor felsorolásában szerepel egy anonim fordítás, mely a *Koszorú, Szépliteraturai Ajándék...* 1837-es évfolyamában jelent meg.²⁶ Az alább ismertetett és teljes terjedelmében közreadott, Almási Balogh Pál-féle vélemény alapján egyértelmű, hogy ez utóbbi szöveg Sebestyén László Pope-fordítása.²⁷

A mű magyar változata a jelek szerint már jóval a *Koszorú*-beli megjelenés előtt készen állt. Szentmiklóssy Alajos fentebb idézett, 1823. márciusi levelében Sebestyén Delille-fordítása mellett ezt is megemlítette: „Pope’ ember’ próbájának általa készült

22 Fest Sándor, *Angol irodalmi hatások hazánkban Széchenyi fellépéséig*, Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből XXIII/7 (Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 1917), 11.

23 VERSÉNYI György, „Csokonai Dorottyája s Pope Fürtrablása”, *Irodalomtörténeti Közlemények* 8 (1898): 401–427; JULOW Viktor, „Csokonai Dorottyájának irodalmi mintája, A fürtrablás”, *Alföld* 11, 4. sz. (1960): 77–81; JULOW Viktor, „Pope Fürtrablásának ismeretlen magyar fordítása”, *A debreceni Déri Múzeum évkönyve 1957*, szerk. BÉRES András, Debrecen város Déri Múzeumának kiadványai 44, 119–142 (Debrecen, 1958).

24 Az *Essay* részletes elemzéséhez lásd a következő szövegkiadás bevezető tanulmányát: Alexander POPE, *An Essay on Man*, szerk., tan. Tom JONES (Princeton–Oxford: Princeton University Press, 2016).

25 Fest, *Angol irodalmi hatások...*, 71–72.

26 [Alexander POPE], „Az emberről való Elmélkedésben tett Próba (Pope Sándor után)”, [ford. SEBESTYÉN László], *Koszorú, Szépliteraturai Ajándék a’ Tudományos Gyűjteményhez* 17 (1837): 81–128.

27 A folyóirat repertóriumának szerkesztője Szentmiklóssy Alajosnak tulajdonította a fordítást: Csécs Teréz, szerk., *A „Szép-Literaturai Ajándék” (1821–1827) és a „Koszorú Szépliteraturai Ajándék (1828–1841) a Tudományos Gyűjteményhez” repertóriuma* (Győr: Xántus János Múzeum „Barkóczy-díj” Alapítvány, 1999), 46.

tolmácsolatja hexameterекbe öntve, már nyomtató sajtó alatt vagyon.” Egyelőre nem tudunk arról, elkészült-e a nevezett kiadás, s ha nem, mi miatt hiúsult meg. Sebestyén fordítása a *Koszorúban Az emberről való Elmélkedésben tett próba (Pope Sándor után)* címmel jelent meg, amely rövidebb változata a Balogh bírálatában szereplő címnek (*Az emberről való elmélkedésben tett próba, mely Pope Sándor nevezetes angol szerző után, magyar hősi verszetbe foglaltatott*). Az átültetés teljes egészében tartalmazza a Pope-költemény szövegét, sorról sorra követve azt, csupán a négy levél belső számozásába csúsztak hibák. Arra is akad példa, hogy Sebestyénnek csak körülírással sikerült visszaadnia az angol eredeti jelentését; ebből adódóan a magyarítás összesen 1322 sor terjedelmű, szemben az *Essay* 1304 sorával (a terjedelmi bővülés egy példáját lásd a 2. táblázatban). A fordítás nyelvtan-retorikailag minden tekintetben rokona a Delille-átültetésnek, jól felismerhető a fordító egyéni stílusa, technikája. Sebestyén ehhez a szövegéhez is készített szó- és névmagyarzatokat, ám szembeötlő módon ezek mindegyike a *Negyedik levél* utolsó oldalaihoz kapcsolódik (összesen öt szómagyarzat és három egyéb jegyzet). Ez alapján elképzelhető, hogy a költemény megelőző részéhez is készített kommentárt, az azonban valamilyen okból nem jelent meg nyomtatásban.

2. táblázat

Sebestyén, <i>Az emberről való Elmélkedésben...</i>	Pope, <i>Essay</i> , IV, 205–216.
Bírd te tsoport tziimmel! melyjed' Rend-pántlika, Tsillag Fedje! ragyogj! ditsekedj Őseidnek régi sorával! – Hogy te Király-Házhoz, járhasz-be Királyi Matzákhöz, Bár fitogasd fényes nemedet, melyly tiszta nemes vért Agg elején kezdvén, szakadatlan folytata hozzád; – Hogyha tsupán Őseid' sorain talpal betsed, akkor Hát, egyedül számold azokat, kik érdemesek, 's jók. – Menny te! ha olly avasúlt, de salak nedvel tele véred, – Bár az özön-víztől, ha henyét, és kortsokat éltet; Menny! és mond fajodat fiatalnak, hogy ne pirulj majd Váltván azt: hogy Ősid, nagy időtől fogva bolondok. – Nem nemesítsz kábát, rosszat, sem gyáva porongyot, Ámha az ó Hóvárd'* vérét is, mind bele öltöd. – [Lapalji jegyzet:] * Hóvárd Familia, igen régi nemes Familia Angol Országban.	Stuck o'er with titles and hung round with strings, That thou may'st be by kings, or whores of kings. Boast the pure blood of an illustrious race, In quiet ow from Lucrece to Lucrece; But by your father's worth if your's you rate, Count me those only who were good and great. Go! if your ancient, but ignoble blood Has crept thro' scoundrels ever since the flood, Go! and pretend your family is young; Nor own, your fathers have been fools so long. What can ennoble sots, or slaves, or cowards? Alas! not all the blood of all the HOWARDS.

Almási Balogh Pál a Sebestyén-átültetésről készített bírálatát azzal a megállapítással kezdi, hogy Pope *Essay*-jének korábbi magyar fordításai közül egyik sem mondható sikerültnek; rossz francia vagy német változatok alapján készültek, és nem tudják visszaadni az eredeti szöveg szépségét, mondanivalóját. Úgy véli, Sebestyén László használt angol kiadást is, de ez sem jelentett kellő segítséget ahhoz, hogy valóban magas esztétikai minőségű magyarítás szülessen. Ennek oka, hogy a magyar szerző számos helyen nem értette meg az eredeti szöveget, míg sok helyütt a hexameteres versforma

kényszere eredményezett hibás megoldásokat. Balogh a címmel sem elégedett, ő maga a „Próbatétel (vagy: ’kísírtet’) az emberről” változatot javasolja. Bírálatának értékét növelik saját prózai fordításrészelei, melyekkel a kiragadott szakaszok Sebestyén-féle magyarításának elégtelenségét, hibáit illusztrálja. Számos egy-két vagy akár többsoros példát sorakoztat fel, s megadja az angol eredeti szöveget is. Külön felsorol néhány olyan szót, szókapcsolatot, melyeket kimondottan rossznak, tévesnek tart, illetve példákat hoz Sebestyén szerencsétlen szóalkotásaira. Felhívja a figyelmet a kéziratban található sok helyesírási és nyelvtani hibára is. Összességében úgy véli, a fordítás nem menthetetlen, de készítőjének nyelvi és tartalmilag még sokat kellene dolgoznia rajta, hogy valóban megjelentethető legyen. Egyelőre nem tudunk arról, hogyan fogadta Sebestyén a kritikai észrevételeket, de az nyilvánvaló, hogy a Balogh bírálatában olvasható részletek szövege pontosan megegyezik a *Koszorúban* közölttel, csupán apróbb helyesírási, központoszási eltérések figyelhetők meg.

Összegzés

A Magyar Tudós Társaság osztályaiban az 1830-as évek elejétől megindított munka alapvető szerepet játszott a magyar kultúra működésének szabályozásában, a Társaság látókörébe került szellemi termékek minőségének biztosításában. A munkálatok nem csupán az ekkor keletkezett írások, fordítások szerzőinek nyújtottak komoly segítséget – egyre gyarapodó tapasztalataik birtokában maguk a bírálók is mind szigorúbb, következetesebb értékelési szempontrendszert dolgoztak ki egyénileg, illetve közösen. Bírálói feladataik nagymértékben hozzájárultak ahhoz, hogy kikristályosodjanak kritikai alapelveik, megszilárduljanak általános irodalom-, műfordítás- és esztétikaelméleti állásfoglalásaik.²⁸ Sebestyén László fordítói munkássága a 18. század vége, 19. század eleje jellegzetes kultúrtörténeti jelensége. A bemutatott dokumentumok alapján egy változatos fordítói életmű, egy több nyelvben is otthonosan mozgó, a tollat gyakorlottan forgató, költői vénával megáldott irodalmár képe tárul elénk. Javára írandó, hogy a világirodalom elsőrangú alkotásait válogatta ki, melyek közül szinte egyiknek sem készült teljes modern fordítása.²⁹ Átültetései értékes forrásai a korszak irodalom- és nyelvtörténetének, és érdemesek a további vizsgálatra.

28 Ez a folyamat különösen jól adatolt Toldy Ferenc esetében, aki saját maga is reflektált nézőpontjainak, ítéletalkotásának alakulására. Lásd ehhez: KOROMPAY H. János, „Toldy Ferenc kritikai munkássága az 1840-es években”, *Irodalomtörténeti Közlemények* 97 (1993): 197–225; DÁVIDHÁZI Péter, *Egy nemzeti tudomány születése: Toldy Ferenc és a magyar irodalomtörténet*, Irodalomtudomány és kritika (Budapest: Akadémiai Kiadó, 2005), 103–129; TOLDY Ferenc, „A műfordítás elveiről”, in *A műfordítás elveiről: Magyar fordításelméleti szöveggyűjtemény*, szerk. JÓZAN Ildikó, Pont fordítva 7, 144–155 (Budapest: Balassi Kiadó, 2008).

29 Delille tankölteményéből két rövid szemelvény olvasható magyarul 20. századi költők tolmácsolásában: a *Világirodalmi antológiában* (1962) A *növények haszna* című részlet (Szabó Magda fordítása), valamint A *kávé* című részlet Faludy György *Test és lélek* (1988) című kötetében. Pope *Essay*-jéből szintén csupán egy rövid részletnek készült újabb fordítása: Alexander POPE, „Értekezés az emberről (részlet a

1. Sebestyén László, *A' Természet három Országá Delille Jakab Frasz Szerző után, Magyar hősi versezetbe szabadon foglalva. Mindenik Énekhez hozzájáruló tudós Jegyzésekkel együtt.*

[1] Előljáró Beszéd. [részlet]³⁰

Eddig van, a' Frasz szerző' Előljáró beszédének, ki húzott summája; a' mennyire az, nem csak a' [9] Frasz', hanem más Nemzetbeli olvasókat is illeté, annyira, és a' tárgyához képest, ki-húzta azt a' Magyar Áttevő, a' többit el-mellőzvé. – Már most tegyük néhány szavakat, e' Magyar Áttételre nézve. –

E' munka, kezébe jutván a' Magyar Áttevőnek; értékes tárgyára nézve, és azért is, hogy az elemeket, mint a Természet' Országának főb művesseit, a' Természet' Országával mintegy öszve-közepelt tekintetbe foglalta, meg tettzet, és annak Magyarra leendő tételét el tőkéllette.

Az eredeti munka Frasz szokás, és a' nyelv csak olytán tehetsége szerént, páros strófákban készült, hanem a' Magyar Ki-adó, Honni nyelvünknek jeles kiváltsága mellett, Hexameterekben tette újjá. Nem leszen hízelkedés, ha állítom: hogy ez által a' munka' külső becse, közelébb esett, akár Lukrétzhez, akár Virgilhez; a' belső becse, az előbre ment kornak, nyíltab, több, és tisztább tapasztalásával együtt tart. –

A' millyen új, vagy szokatlan szavak, vagy igék a' munka' szövetében találkoznak, azokat az emelkedő nyelvünk' környülete javallotta; az illy formálódáson minden nyelvek át-mentek, a' Görögöt 's Latánt se' vehetvén-ki, minden-egy, a' maga csínosodásának, 's fejtődésének korában.

Igy hát, férfias, sőt Hősi köntösben jelen-meg Delillnek munkája a' Magyarok előtt, a' minthogy illik is e' szerény, az ő komolyab tárgyának testéhez. Meg vallom azt is, hogy néhány Episodáit (mellék-fordulatit) el hagytam az eredeti mívnek, [10] kiváltan, a' mellyek a' Görög vagy Római Mythósz' ízével vegyültek; úgy érezvén, hogy a' mai időnek tisztáb költése, az olytán, igen jattzi, és üres mellékségektől, méltán ment lehet; és a' Poéma' díszét, inkább a' szép, erős gondolatok', 's néha, mulattató mellék-fordulatok' elő-adásában keresheti. –

Vélhetem azt is, jól előre: hogy sokan fognak találkozni a' Magyarok között, kik komorab ízlettel érezvén, egy két Episodáit Delillnek, igen ifjasaknak, sőt szerelmeseknek, és e' munka szerényéhez mint egy nem illőknek fogják találni: de Delille annál inkább, hogy Frasz kedvű 's nyájas, érzékeny természetű volt, azt illőnek 's jónak is tartotta; a' szerént komolyas munkáját, vidító változatokkal kelletesebbé kívánván tenni, a' hasznost édessel vegyítette.

II. levélből)”, ford. TELLÉR Gyula, in *Klasszikus angol költők a középkortól a XX. századig*, szerk. SZENCZI Miklós, FERENCZ Győző és mások, 2 köt., 1:663–665 (Budapest: Európa Könyvkiadó, 1986), 665.

30 MTA KIK Kt Term. Tud. 4r 3, fol. 8–10.

Megjegyzésre való az is: hogy az illyes át-tétel éppen nem fordítás, sőt az eredeti művet, csak úgy kell nézni: mint fel-vett vezér-fonalat, melly után készült e' magyar Poëma.

Hogy-pedig a' jóságos Természet' kebelében, a' mi ditső Hazánk állandóan, és ből-dogúl virágozzék, igaz szívvel óhajtja

Vilkén Majus' 1⁶⁶ napján 1828.

hüségese Fia
Sebestyén László m. k.

2. Toldy Ferenc véleménye Sebestyén László Delille-fordításáról³¹

1832. XIV. 187,

Vélemény illy című kéziratról:

A' Természet három Országa Delille Jakab ... után magyar hősi versezetbe szabadon foglalva. Mindenik énekhez hozzá járuló tudós jegyzésekkel együtt. Két kötet.

Azon tanító költemények között, mellyeket az újabb nemzetek' literaturái mutatnak-fel, Delilléi 's ezek közt az itt szóban forgó is, díszes helyt foglalnak. Az első négy ének' tárgya: Fény és Tűz, Lég, Víz és Föld, mint elemei a' természet' három országának, mellyek az utóbbi négy éneket töltik-el. Minden fő igazságokat, mellyeket az emberi ész' buvárlásai a' természet' kebelében felfedeztek, a' költő igen kedves alakba öltöztetve állítja az olvasó elébe; könnyed és ragyogó ecsetével a' szárazt vonzóvá, a' nehéz felfogásút kínálkozóvá 's világossá tudja tenni; kitéréseivel melegíti, epizódjaival érdekli a' szívet. Még is legfőbb dísze – nem tagadhatni – Delille' ezen munkájának a' gyönyörű nyelv, a' bájos folyamú verselés: s' így fordítónak vagy áttevőnek, ha szerencsével kíván dolgozni, a' világosság és könnyűség mellett a' válogatott nyelvre, kitelhető szépségű versificatióra is kell törekedni.

A' jelen dolgozat' szerzője, megvetvén az alexandrineket, illőbbnek 's nyelvünk' lelkével egyezőbbnek hitte a' hexametert, 's evvel élt utánozásában. E' szabadságot a' tárgy' természete megengedi 's nyelvünk' rhytmikai alkotja javálja; egyébként sem volt célja a' fordítónak eredetijéhez igen szorosan ragaszkodni: a' mi másod vagy harmad rendbéli munkánál nem vétek, ha az eltérések magokban helyesek, 's a' munkának, új köntösében, hasznosak. Szerzőnk inkább kihagyott mint változtatott némelyeket, de kihagyásai által ha nem vesz is az egész *mint egész*, de elvesz több szép hely, mellyet vissza lehetett volna adni; olyanoknál pedig, mint midőn a' francia költő kandallója mellett pipáztatja, kérdés, mennyiben egyez-meg a' hozzátétel a' historiai igazsággal.

Egyébként a' fordító visszaadja origináljából a' dolgot; itt poetai műnél ez koránt sem elég; főbb kérdés itt az: vissza-e Delille' ketseit, 's olly könnyűséggel és világossággal

31 MTA KIK Kt RAL 56/1832.

gal a' dolgot mint az eredeti. Egyenes tagadó feleletet a' vélemény-adó itt nem adhat; közepszerűnél a' dolgozat jobb volna, ha a' könnyűség és érthetőség annyiszor nem szenvedne a' szövevényes periodus-alkotás által. A' dictióra nézve is azt mondhatni: a' szerző érzi a' szépet, de többnyire nem bírt munkájával; úgy hogy az egészben sok szép helyeket találánk, de felette gyakran hanyatlík. A' versezés több dicséretet érdemel mint gántsot, de itt is számos sorok' átdolgozása ohajtható. Legszerencsétlenebb fordítónk az új szók' alkotásában. Grammatikai hibái 's tétovázásai mutatják, hogy a' nyelvet e' tekintetből nem igen tette studiumává; új szavai pedig, hogy ki nem leste a' törvényeket, mellyek szerint a' magyar nyelv' láthatatlan műhelyében a' szavak erednek. Kedvetlenül hatják-meg a' fület ilyenek: gyén (genius), Plín (Plinius), fransz (francia) 'stb; de épen hibásak vagy nem eléggé logikaiak, nem eléggé határozók ilyenek: imány (religio), értékség (substantia), fanál (pharos), főtt föld (gypsz), testség (factum), eredény (originalis), kiütmény (resultatum), kimutatvány (productum), tetség, főség, nesz mint caprice 'stb. Mind ezek mellett azt hiszi a' vélemény-adó, hogy tekintetbe vévén a' munka' belső becsét, a' feladás' nagyságát, nehezségeit; literaturánk' korát, a' fordító' szorgalmát, tehetségét, sőt a' módot is 's azon némi nemű szerencsét, mellyel dolgozott: a' munkát egyenesen visszavetni nem lehet: de jelen állapotjában a' Tudós Társaság általi kiadását épen olly kevéssé ohajtja. Az igen sok változtatásokat 's kivált a' nem jól sült periodusok' jobbítását és új szók' felcserélését kívánja: a' mikor méltó lehet, hogy a' publicum' kezére menjen.

Schedel Ferencz r. tag, mp.

Iktatószáma: 56/1832

A külzeten: Béadatott April 30 ikán 1832, g. Széchenyi István

3. Vörösmarty Mihály véleménye Sebestyén László Delille-fordításáról³²

77/1832. [Vélemény]

Vélemény illy című kézitről:

„A' természet három országa. *Delille Jakab* után magyar hősi versezetbe szabadon foglalva. Mindenik énekhez járuló tudós jegyzésekkel együtt.” Két kötet.

Ezen kézirat két részből áll, egyik Delille munkájának fordítása, vagy inkább utánzása hexameterekben, a' másik szinte' fordítás a' Delille-re tett francia jegyzetekből, némmely eredeti hozzászólásokkal, prosában. Bírálásom tárgya ezen kézitrátnál a' nyelv és előadás levén, arról a' verses részben azt mondhatom, hogy azt igen nagy szorgalommal dolgozottnak 's ajánlatra méltónak itélem: a' prosai rész már több fogyatkozások-

32 MTA KIK Kt RAL 77/1832.

kal bír: ezt csinosabbnak 's correctusabbnak 's a' mostani írásmódhoz szabottabbnak ohajtánám látni; az egész munkában előforduló nem kevés új szavakra nézve pedig azt jegyzem meg, hogy minden írónak szabadságában áll ugyan, ha rá szüksége lát, új szavakat felhozni, de egyszersmind kötelességében a' már mások által képzettekre ügyelettel lenni, mert a' közdivat, melyly minden újításnak célja, vak történet munkája nem lehet: arr' az írók egymást figyelemmel tartó közelítésének kell utat nyitnia. S ha a' T. Társaságnak az lenne végzése, hogy a' munka kiigazítás végett vissza adassék, ezt utasításul kívánom adatni.

[K. n.]

Vörösmarty Mihál.³³

4. Almási Balogh Pál véleménye Sebestyén László Pope-fordításáról³⁴

A lap tetején: 832. XXVIII. 372.

[1r] Az emberről való elmélkedésben tett Próba, melyly Póp Sándor nevezetes angol szerző után, magyar hősi versezetbe foglaltatott. (Sebestyén László által).

Pope mély gondolatokkal gazdag tanító versezetét az emberről, több fordításokban bírjuk anya nyelvünkön, de fájdalom eggyel sem dicsekedhetünk, melyly a' Critica méltó kívánságinak megfelelne. Magyar fordításaink részint franczia, részint német ros fordítások után készültek, melylyekből az eredetinek sok szépségeiről alig formálhatunk ideát. A' jelen fordító Sebestyén László³⁵ Úr új alakban próbálta azt adni, 's úgy látszik előtte feküdt az angol eredeti is. Sajnálni lehet azonban, hogy ezen fordítás a' Criticát épen olly kevéssé elégit ki, mint az eddig valók, 's amazoktól ha a' munka belvalójára tekintünk alig ha máskint mint formájára nézve különbözik. Nagy része az egész fordításnak tökéletlenül adja az eredetit; sok helyen az eredeti fenséges helyett minden napit, a' szép helyett közepszerüt találunk. Sok helyt nem értvén a' fordító azt mit fordít, az egymással öszvefüggő idéákat elszaggatja egymástól, vagy öszvezevarja azokat. Sokszor a' hexameter vagy az affectált rövidség kedvéért a' legszebb idéák 's kitételek elmaradnak, úgy hogy nagy része [1v] az egész fordításnak csak árnyéka mintegy az eleven színekben ragyogó eredetinek. Hogy azonban állításom alaptalannak ne tessen lenni, ezennel áltmegyek a' kéziratnak az eredetivel való öszvevetésére, melyly egyedül igaz sinórmértéke valamelly fordítás megítélésének.

33 A bírálat korábbi kiadása: VÖRÖSMARTY Mihály, *Publicisztikai írások, akadémiai és Kisfaludy-társasági iratok*, szerk. SOLT Andor, FEHÉR Géza és GERGELY Pál, Vörösmarty Mihály összes művei 16 (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1977), 180–181 (13. sz.).

34 MTA KIK Kt RAL 193/1832, terjedelme: 9 levél, keltezés nincs.

35 áthúzza: Gábor

A' Fordításnak már czimje is tökéletlen, mivel „Essay on man” nem tesz az ember-ről való elmélkedésben tett próbát, hanem: próbatételt (vagy mások szerint kísértetet) az emberről.

Hogy a' fordító tökéletlenül adta az eredetit, bizonyítják a' többek közt e' következő darabok, melyeket a' könnyebb öszve hasonlíthatás végett, kötetlen beszédben tettem által anya nyelvünkre, mellé tévén a' Sebestyén Úr hexameterreit:

[2r] Pope

Awake, my St. John! leave all meaner things
To low ambition, and the pride of Kings.³⁶
Let us (since life can little more supply
Than just to look about us and to die)
Expatiate free o'er all this scene of man;
A mighty maze! but not without a plan;
A Wild, where weeds and flow'rs promiscuous shoot;
Or Garden, tempting with forbidden fruit.
Together let us beat this ample field,
Try what the open, what the covert yield;
The latent tracts, the giddy heights, explore
Of all who blindly creep, or sightless soar;
Eye Nature's walks, shoot folly as it flies,
And catch the Manners living as they rise;
Laugh where we must, be candid where we can;
But vindicate the ways of God to man.

I. Say first, of God above, or Man below,
What can we reason, but from what we know?
Of Man what see we, but his station here,
From which to reason, or to which refer?
Through worlds unnumber'd though the God be known,
'Tis ours to trace him only in our own.
He, who through vast immensity can pierce,
See worlds on worlds compose one universe,
Observe how system into system runs,

[2v] Az én fordításom³⁷

36 Egyelőre nem tudtam megállapítani, melyik *Essay*-kiadás volt Balogh Pál kezében. Az idézett szöveg-részletek pontosan megfelelnek a Jones kiadásában olvasható szövegnek, csupán a kisbetű-nagybetű használat, illetve kisebb arányban a központosítás mutat eltérést.

37 Balogh ékezethasználata nem konzekvens, a „fordítás” vagy „fordító” szót például írja rövid és hosszú i-vel is.

Serkenj fel St Jóhnom! haggy minden csekélyebb dolgokat,
 Az alacsony nagyravágyásnak 's büszke Királyoknak.
 Terjeszkedjünk ki szabadon, (mivel az élet kevéssel enged
 Többet mint épen körülnézni magunkat 's meghalni)
 Az embernek ezen egész scénájára.
 Hatalmas bolygókert! De nem plán nélkül;
 Olly vadon, hol dudva és virágok vegyest lövellnek fel;
 Vagy olly kert melly tilos gyümölcse csalogat;
 Nyomozzuk együtt ezt a' széles mezőt,
 Vessük próbára mit ad a' nyílt mit az elfedett,
 Vizsgáljuk meg rejtett útjait, szédelgős magasságit
 Mind annak mi vakon csúszik, vagy túl szárnyalg a' látkörön.
 Szemléljük a' természet ösvényit, csipkedjük a' bolondságot a' mint fut,
 'S fogjuk fel az erkölcsöket a' mint életre kelnek;
 Nevezzük hol kell, legyünk őszinték a' hol lehet.
 De vívjuk ki az Isten útjait az emberre nézve.
 I. Mond meg elől, ott fenn az Istenről, itt lent az emberről,
 Miből okoskodhatunk, mint abból mit rólok tudunk?
 Az emberről, mit látunk egyebet mint itteni állását,
 Melyből okoskodhatunk 's melyre okoskodásinkat visszavihetjük?
 Noha számlalhatlan világokból ismerjük az Istent
 Tisztünk még is csak ön világunkban nyomozni őt.
 Az, ki a' szörnyü mérhetlen végen álthathat,
 'S látja mint áll a' mindenség egymást érő világokból,
 Látja mint fut eggyik rendszer a' másikba,

[3r] Sebestyén László fordítása

Serkenj oh serkenj te barátom 's holmi hiú fényt,
 Hagyj alacsony büszkék 's fejedelmek kényire engedj;
 Jer mivel ön életünk röviden tart 's majd alig annyi,
 Hogy mi körül nézzünk, azután majd sorra ki múlunk,
 Vizsgáljuk szabadon, mi jelenség 's millyen az ember?
 Terjedező tévely, de azért van rendszer is abban,
 Egy vadon a' melyben vegyesen nő dudva virággal,
 Vagy csuda kert, melly is csábit de gyümölcse tilalmas.
 Bő mezejét járván lássuk sokféle vidékit,
 Mit mutat a' nyíltán, fedezettől látni mit enged?
 Minden rejtekeit, valamint szédületes ormát,
 Holmi vakon csúszót, szemeken túl, fennyen emelgőt
 Vizsgáljuk 's természet utát tartván szemeinkben,
 A' mi szokás nézzük, bélyegzván a' mi balértés,

Néha nevetgessünk, ha lehet szóljunk egyenessen,
 Isten utát mindég védjük, mindne botor ellen.
 I. Mond meg elől? Isten 's emberről vajmi mit értünk?
 Honnan okoskodjunk hanem a' mit róla tudunk itt.
 Mond! mit az emberről egyebet? hogy földi valóság!
 Itt nemzék, nevelék 's ugyan itt fő, mint okos állat.
 Ugy ámbár sokféle világ esmerje az Istent,
 Már minekünk inkább ebben kell őt kinyomoznunk.
 A' ki az elterjedt végetlen létbe be hatván,
 Látja: miként egyben fűzött sokféle világok,
 Számtalan és másult formán mind összehegedtek.

[3v] Pope

What vary'd being peoples ev'ry star,
 May tell why Heav'n has made us as we are.
 But of this frame the bearings, and the ties,
 The strong connections, nice dependencies,
 Gradations just, has thy pervading soul
 Look'd through? or can a part contain the whole?

Is the great chain, that draws all to agree,
 And drawn supports, upheld by God, or thee?

Lellyebb:

Of systems possible, if 'tis confest
 That Wisdom infinite must form the best,
 Where all must full or not coherent be,
 And all that rises, rise in due degree;
 Then, in the scale of reas'ning life, 'tis plain,
 There must be, somewhere, such a rank as Man:
 And all the question (wrangle e'er so long)
 Is only this, if God has plac'd him wrong?

Lellyebb:

Heav'n from all creatures hides the book of Fate,
 All but the page prescrib'd, their present state:
 From brutes what men, from men what spirits know:
 Or who could suffer being here below?
 The lamb thy riot dooms to bleed to-day,
 Had he thy Reason, would he skip and play?
 Pleas'd

[4r] Sebestyén

Látja hogy egy rendszer mi arányt tart másikat érvén,
A' sokféle világ minémü más napja körül jár,
És minden csillag millyen másféle lakost tart,
Az szólhat mi okért a' Mennyi így szülte az embert,
Ah! csak ezen testünk artzát és sok kötelékít,
Olly izmos szövétét 's finom szerkezete voltát,
És az arányzatját, vegyeit, mély és nagy eszeddel,
Átláttad? de hogy is hatná az rész az Egészet?
Vallyon azon csatló(?) lántzot, melly rendes alapon
Tart mindent, gyengécske kezéd? vagy fogja az Isten?
'S at s' at.

Leltyebb:

Mi ha miként vallják, a' sok systema körül, az
Végtelenül bölcs Ész, mindég legjobbra veszen czélt,
A' mellyben minden tellyel függ öszve 's üreg nincs
És mind a' mi ered, származ csak kelleti móddal,
Ugy az eszes lévők szakaszában nyiltan igaz, hogy:
Lenni azon rangnak, valahol kell, millyen az Ember,
És az egész kérdés, (vitassák bármi sokáig)
E' maradand: rosszul? vagy jól helyhette az Isten?
'S at s' at.

Leltyebb:

A' sorsok' könyvét mindentől rejt'geti a' Menny.
[4v] Egy kiszabott lapját kivévén, melly a' jelenült sors!
Barmoknál ember 's embernél angyal az értőbb,
Hogy túrné létét, másként majd itten az élő.
A' bárány, mellyet rendelsz dőzsödre, ezen nap
Hogyha eszed birná, vidáman szökne, futosna?
Igy az utoljáig csipkedvén kedvel az étket,
Nyalja azon kezeket, mellyek majd vérbe fürösztik.
Oh te jövendőket takaró Rend! szent te homályod,
Mert juttatsz mindent rendelt czéljához az Égnek,
A' ki azon szemmel, (minden lény Istene lévén)
Látja midőn Hősök vesznek, vagy az árva veréb húll,
Vagy valamelly pontok, 's ha világok zúzva dülednek.
'S at.

[5r] Én

Minő más planéták kerengnek más napok körül,
Minő különféle lények laknak minden csillagon
Az mondhatja meg, miért alkotott bennünket az Ég illyeknek mint vagyunk;
De ezen alkat támaszait 's kötelékeit,
Szoros öszveköttetéseit, finom egymásbafüggéseit,
Helyes fokozatait, átlátta é beható lelked?
Vagy ben lehet é egy részben az egész?
Te tartod é fenn vagy az Isten a' nagy lánczot,
Melly mindent egységre von 's az öszveköttést fentartja? 'S at s' at.

Lellyebb:

Ha való az, hogy a' lehető rendszerekből,
A' végtelen bölcseségnek, mindég a' legjobbat kell alkotni,
Mellyben vagy mindennek tele kell lenni, vagy öszve nem függeni,
'S minden mi felhág illő fokonként hág;
Akkor világos, hogy az okos lények lajtorjáján,
Valahol kell olly rangnak lenni mint az ember,
'S az egész kérdés, (bár mennyit perlekedjünk)
Csak ez, ha az Isten rosszúl helyhette é őt? 'S at s' at.

Lellyebb:

Az Ég minden teremtmények elől elfedi a' sors könyvét,
Kivénén a' kitűzött lapot, jelen állapotjokat:
A' baromtól a' mit az emberek, az emberektől a' mit a' lelkek tudnak:
Ki tűrhetné különben el itt alanti lételét?
A' bárány mellyet ma tobzódáson megölésre szánt,
Ugrándozna 's játszana é ha eszeddel bírna?

[5v] Pope

Pleas'd to the last, he crops the flow'ry food,
And licks the hand just rais'd to shed his blood.
Oh blindness to the future! kindly giv'n,
That each may fill the circle mark'd by Heav'n:
Who sees with equal eye, as God of all,
A hero perish, or a sparrow fall,
Atoms or systems into ruin hurl'd,
And now a bubble burst, and now a world. 'S at s' at.

Lellyebb:

Lo! the poor Indian, whose untutor'd mind
Sees God in clouds, or hears him in the wind;
His soul, proud Science never taught to stray
Far as the solar walk, or milky way;
Yet simple Nature to his hope has giv'n,
Behind the cloud-top'd-hill, an humbler heav'n;
Some safer world in depth of woods embrac'd,
Some happier island in the wat'ry waste,
Where slaves once more their native land behold,
No fiends torment, no Christians thirst for gold.
To Be, contents his natural desire,
He asks no Angel's wing, no Seraph's fire;
But thinks, admitted to that equal sky,
His faithful dog shall bear him company. 'S at s' at.

[6r] Én

Vidámon szaggatja mindvégig a' virágos étket,
'S nyalja az épen felemelt kezét, melly vérét kiontja.
Oh jöendő homálya! nyájas kézzel adott téged,
Hogy minden betöltse a' kitűzött kört,
Az Ég, melly egyenlő szemmel nézi, mint mindennek Istene,
A' hős halálát, vagy a' vereb leesését,
Az atómok vagy rendszerek romlásba dűlését,
'S mint szaladmost egy buborék, majd eggy világ széjt. 'S at s' at.

Lellyebb:

Nézd, a' szegény Indust! kinek fejletlen lelke,
Az Istent a' felhőkben látja, vagy a' szélben halja,
Lelkét sohasem tanítá kevély tudomány,
Messze, mint a' nap vagy téj utja repkedni;
De az egyszerű természet adott az ő reményének
A' felhőlepte halom megett, alázatosb mennyet,
Egy csendlakta világot, az erdők mélyétől körülölelve,
Egy boldogabb szigetet a' vizek pusztájában,
Hol a' rabszolgák egyszer már szülötte földjüket látják,
Hol ellenség nem gyötört sem aranyszomju keresztény.
Lenni! elég természeti kívánságának,
Nem gondol ő sem az angyal szárnyával sem a' szeráf tüzével,
De gondolja, hogy ha azon egyforma égbe jut,
Hív kutyája társa lesz nékie. 'S at s' at.

[6v] Sebestyén

A' nyomorék Indos, neveletlen, 's kurta eszével,
Felhőkben szemlél Istent és hallja szelekben;
A' lelket³⁸ haladó tudomány, felhatni nem onszlá,
Szint' a' Nap' körökig, 's azokon túl a' tejes útig,
Még is az egyrétű természet, néki reményt nyújt;
És a' felmagasult hegyeken túl, ad alatsony mennyt:
Egy valamely bátrab maradást, erdők kebelében
Vagy boldog szigetét mutogat, nagy tenger-özön közt.
Árva rabok látják ottan majd honjokat újra,
Ellenség se leszen, sem aranykiváncsi Keresztény;
Hogyha lejénd, azzal nyugszik természeti vágyja;
Angyali szép szárnyat se szeráf lánglást nem is óhajt,
Tsak békés maradást, társúl, hú 's régi kutyáját. 'S at s' at.

[7r] Ezen szép sorokat:

Hope springs eternal in the human breast:
Man never is, but always to be blest:
The soul, uneasy and confin'd from home,
Rests and expatiates in a life to come.

mellyeknek értelme ez:

A' remény örök forrással buzog az ember kebelében,
Az ember soha sem boldog, de mindig az leend,
A lélek melly nyugtalan és honjából kizárt
Jövendő életbe keres 's talál nyugtot.

igy fordítja Sebestyén László:

Mert bizonyos vágyó érzés, foglalja szünetlen,
A' szívet 's nintsen boldog, hogy többre ne vágyjon,
Nem nyughat lelkünk, honnyából mintha kizárva,
Vár egymás éltet mellyben jut boldog örökség.

Hogy a' Fordító sok helyt nem értette mit fordít, világos a' többek közt ezen helyekből.

38 A fordítás nyomtatott kiadásában itt „lelkét” szerepel: [POPE], „Az emberről való Elmélkedésben...”, 84. Az ilyen típusú eltéréseket nem tüntetem fel, csak a Baloghnál olvasható verziót közlöm.

Ezen két sor:

„The latent tracts, the giddy heights explore
Of all who blindly creep, or sightless soar”

mellyeknek jelentése ez:

Vizsgáljuk meg rejtett útjait, szédélgős magasságait,
Mind annak mi vakon csúszik, vagy túl szárnyalg a' látkörön,

[7v] Így adja a' Fordító:

Minden rejtekeit, valamint szédületes ormát,
Holmi vakon csúszót, szemeken túl fennyen emelgőt,
Visgáljuk 's at.

Ezen sorokat:

So man, who here seems principal alone,
Perhaps acts second to some sphere unknown,
Touches some wheel, or verges to some goal 's at.

mellyek ezt teszik:

Igy az ember, ki itt egyedül látszik fő személynek lenni,
Talán másod rangot játszik valamelly esmeretlen *sphaerához képest*, [kiemelés
az eredetiben]
Valamely kereket érint, vagy valamelly czél fele munkál.

igy fordítja Sebestyén Úr:

Ugy valamint itten látszik fő lénynek az ember,
Majd ne talán *másik földön* rangfokja aláb lesz,
Mas pergőbe fogal, valamelly más szerhez aránylik.

Mint dönti homályba a' Fordító az eredetinek szépségeit, 's mint alacsonyítja le a' magos nyelvet, mutatják a' többek közt ezen helyek:

[8r]
If to be perfect in a certain sphere,
What matter, soon or late, or here or there?
The blest today is as completely so,
As who began a thousand years ago.

melly sorok jelentése ez:

Ha egy bizonyos spaerában tökéletes leend,
Mit tesz az, elébb vagy később, itt vagy ott?
Ki ma boldog, épen olly tökéletes boldog,
Mint kinek boldogsága ezer év ota tart.

Ezt így adja a' Fordító:

Ámde midőn idvül, bizonyos más érdeme' pólczán,
Később vagy hamaréb, vagy imitt vagy amott, ugyan egy mind,
A' ki ma lett idves, tsak ugyan már boldog azonként,
Mint ki ezer mult évek előtt, megnyerte az idvet.

Ezen sorokat:

Pride still is aiming at the blest abodes,
Men would be Angels, Angels would be Gods.
Aspiring to be Gods, if angels fell,
Aspiring to be Angels, Men rebel:
And who but wishes to invert the laws
Of order, sins against th' Eternal Cause.

mellyeknek jelentések ez:

A' kevély mindég boldog lakhelyekre czéloz,
Az emberek angyalok, az angyalok Istenek akarnak lenni.
Ha leestek az angyalok, Istenek akarván lenni,
Az emberek pártütők, angyalok akarván lenni:
[8v] 'S minden ki csak kívánja is a' Rend törvényeit
Felforgatni, bűnhődik az örök ok ellen.

Illy röviden 's izetlen hexameterekben pergeti a' Fordító:

Büszke dagadt képzés, örömet vágy üdvi lakokra,
Gyáva teremtésből emeleg fel, már ölk arczra.
Szűnj és mind az egész közösült rendet te ne forgasd.
A' nagy örök Szerző okkal, vétkeid mire küzdik.

Hasonló ehez ezen sorok fordítása:

Then shall Man's pride and dulness comprehend
His actions', passions', being's, use and end;
Why doing, suff'ring, check'd, impell'd; and why
This hour a slave, the next a deity.

mellyeknek jelentése ez:

Akkor fogja megérteni a' kevély 's buta ember
Tettei, szenvedelmei, létele hasznát 's célját.
Mért hol cselekvő, hol szenvedő, majd fenn akad, majd előre hajtatik,
Mért ez órában rab 's már másban istenség.

's mellyeket a' Fordító így ad:

Majd akkor ki tudod, te kevély, és balgatag ember,
Indulatod 's tetted 's léted, melly végre való itt?
Mért sírtál rabként? Istenként mért dagadoztál?

Másutt izetlen körülírással fordít: p. o. ezen sort:

„Of Man, what see we but his station here.”

[9r] melly ezt teszi:

Az emberről, mit látunk egyebet, mint itteni állását.

Így adja Sebestyén:

Mond mit az emberről, egyebet hogy földi valóság!
Itt nemzék, nevelék, 's ugyan itt fő, mint okos állat.

A' hexameterek kisütésére való erőlködések igen kedvetlenül illetik az olvasót 's az eredetinek értelmét el csavarják 's eldisztelenítik. Így ezen sort:

„His knowledge measur'd to his state and place” melly ezt teszi

„Esmerete állapotjához 's helyzetéhez mért” így adja a' fordító: „Hisz tudományt is nyert, mérvén azt sorsa fokához”.

Ezen sort: „Where all must full or not coherent be”, melly ezt teszi: „Mellyben vagy mindennek tele kell lenni, vagy öszve nem függeni”, így adja: „A'melyben minden telyel függ öszve 's üreg nincs”.

Ezen sort: „See worlds on worlds compose one universe”, melly ezt teszi: „'s látja mint áll a' mindenség, egymást érő világokból”, így adja: „Látja miként egyben fűzött sokféle világok, / Számptalan és másult formán mind öszve hegedtek”:

A' hexameterek kisütésére való erőlködése szüleményei azon sok izetlen, értelem-
rontó 's rosz kitételek is, mellyek: jelenült sors, szeráf lánglás, nyíltan igaz, finom szer-
kézet, izmos szövet (strong connections), észben rövidült, világok zúzva dülednek,
egyrétű (egyszerű) természet, csatló láncz, (great chain), eszes lévők, (reas'ning life),
szem-erény, (modes of sight), turkászó ösztön (a' disznóban), közösült rend 's at. mily-
lyekkel a' munka tele [9v] van, ha nem szólunk is azon sok rendentűli poetai szabadsá-
gokról, mellyeket a' fordító vett magának.

Új szokat is csinál Sebestyén Úr, de a'mellyek igen szerencsétlenek. Illyek: tévely (la-
byrinthus), oklás (ratiocinatio), elemény (elementum), portz (atomus), kettes-arány (bi-
lanx), ég-gömb, finult (finomult), énlés (egoismus), kényúr (Tyrannus), kelleterő (Neces-
sitas), állmány (status), zárnok (remete), jelmény (character), összes-arány (harmonia),
ihle (anima), gyén (genius), 's at.

Orthographiaia hibákon kívül, grammaticai hibák is vannak Sebestyén Úr fordítá-
sában 's nevezetesen az ikes igék hajtogatásában csaknem mindég hibázik.

Ezekből láthatni, hogy a' Sebestyén László fordítása nem szolgálhat a' magyar Li-
teratúra gazdagítására. Hogyha azonban Sebestyén Úrnak kedve volna Pope dicső köl-
teményével még egyszer megpróbálkozni, a' mit az valóban megérdemelne, mi azt ja-
vallanánk, hogy azt ne hexameterekben adná, hanem az illynemű munkákra minden
tekintetben alkalmatosb jámbusokba tenné által, hogy arra csak az eredeti angolt hasz-
nálná, annak értelmét filosofiai lélekkel felfogva merítné ki, 's könnyenfolgó tiszta és
hibátlan nyelvvel tenne eleget az írói művészség rendszabásának is. Egy illy szép gon-
dolatokkal gazdag, 's mély filozofiával teljes munkának hív 's csinos fordítását, bizony-
nyal hávával fogadandja a' Haza.

A. Balogh Pál

5. Sebestyén László levele Toldy Ferencnek, Ső, 1839. április 10.³⁹

Sőben 10ik Apr. 839.

Tekintetes Tábla-Bíró Úr!

Buzdítottván a' nagytekintetű Tudós Társaság által, melly szerint a' Katonai Műszavak-
nak kitelhetőképben lejendő javallatbeli előadását kívánni méltóztatott, 's Kezemenél
lévén Rittgräffnek Katonai Német Kis Szótára, és hogy én is még, ámbár már 71. éves,
végső napjaimban is, némellyképpen járulhassak honi nyelvünk gyarapításához, reá
szántam iparomat, hogy azon Kis szótárt meg-magyarétsam; mellyet is elkészítvén, it-
ten mellékelve, érdemelhető haszlas végett, itt mellékelve ajánlok, és által-küldök; egy-
szersmind könyörögvén, hogy az itten különösen mellékelt, igen keves észrevételei-

39 MTA KIK Kt RAL 189/1839, terjedelme 18 levél (ráírva: 146 szók, érk. apr. 20. 839), a címlapon: „Katonai
vagy Fegyvernöki Mű-szavak. Rittgräff után Sebestyén László. 1839. évben.”

met, melyeket némelly sarkalatos szavakra nézve tettem, Tekintetes Vörösmarty Úrral, alázatos tiszteletem mellett közleni méltóztassék. A' ki különös tisztelettel vagyok
Tekintetes Tábla-Bíró Úrnak!
alázatos szolgája:
Sebestyén László mp.

6. Sebestyén László levele Toldy Ferencnek, Ső, 1840. június 19.⁴⁰

Sőben 19. Juny 1840
Tekintetes Úr!

Delille Fransz szerző' Poémáját a' Természet három országáról, mely már isméretes a' Tek. Úrnál, de utóbban általam ismét által-nézetett, 's igazítottatott, eltökéllettem a' Nagytekintetű Magy. Tudós-Társaság' Könyvtárának gyarapítására legalázatosab hiedelemmel ajánlani. Talám közelget olly idő is már, hogy az illy Komolyab tárgyú Munkák is a' Magyar Közönség eleibe, nyomtatott formában meg-jelenhetnek. – Melly általam magyarított munkát, kézírásban, Vöm Kacs Kovics Lajos Úr által a' Tekintetes Úr kezeihez juttatván, különböztetett tisztelettel vagyok a Tekintetes Úrnak!

alázatos Szolgája:
Sebestyén László mp.

Tek. Schédel Ferencz Úrnak saját kezéhez [?]

40 MTA KIK Kt Term. Tud. 4r 3, egybekötve a fordítással, lapszámozás nincs.